

PRVOTISKY A KNIHY 16. STOLETÍ

PŘEDCHŮDCE TISKU - DESKOTISK

DŘEVOŘEZ

= tisk z výšky

Nejstarší známý datovaný
dřevořezový deskotisk s
postavou sv. Kryštofa z
roku 1423 (klášter Buxheim
v Německu)

ŠROTOVÝ TISK

KOVOTISK

TĚSTOVÝ TISK

Blokové knihy

- V evropském prostředí v 15. a raném 16. století, téměř výhradně v Nizozemí a Německu
- Obsahově sledují kontinuitu rukopisných kodexů
- Obrazové zobrazení převažuje nad doprovodným textem
- Úzké spojení obrazu se slovem
- Na území ČR se nachází jediná bloková kniha a tou je **BIBLIA PAUPERUM** 1450-1460 nizozemského původu v MZK
- Kolem roku 1400 byly vydány deskotiskem malé knížečky, tzv. **DONATA** podle latinské mluvnice římského gramatika Aelia Donata

Legit in ceteris...
 et macula non est...
 ueritas...
 quia...
 quia...

Legit...
 dei...
 in...
 machana...
 die...
 loquit...
 manit...
 un...
 te...

Sanctus...
 v. ...
 ...

Laus...
 v. ...

Spūs...
 v. ...

v. ...

Reges...
 pite...
 offerunt

omnes...
 aurei...
 in...

Sanctus...
 v. ...

...
 ...
 ...

affluat...
 v. ...

et...
 v. ...

...
 v. ...

Regine...
 princeps...
 in...
 pph...
 domus...
 amant...
 miste...

Regine...
 de...
 t...
 rando...
 out...
 ad...
 vaticabant...

VYNÁLEZ KNIHTISKU

PRINCIP VYNÁLEZU KNIHTISKU

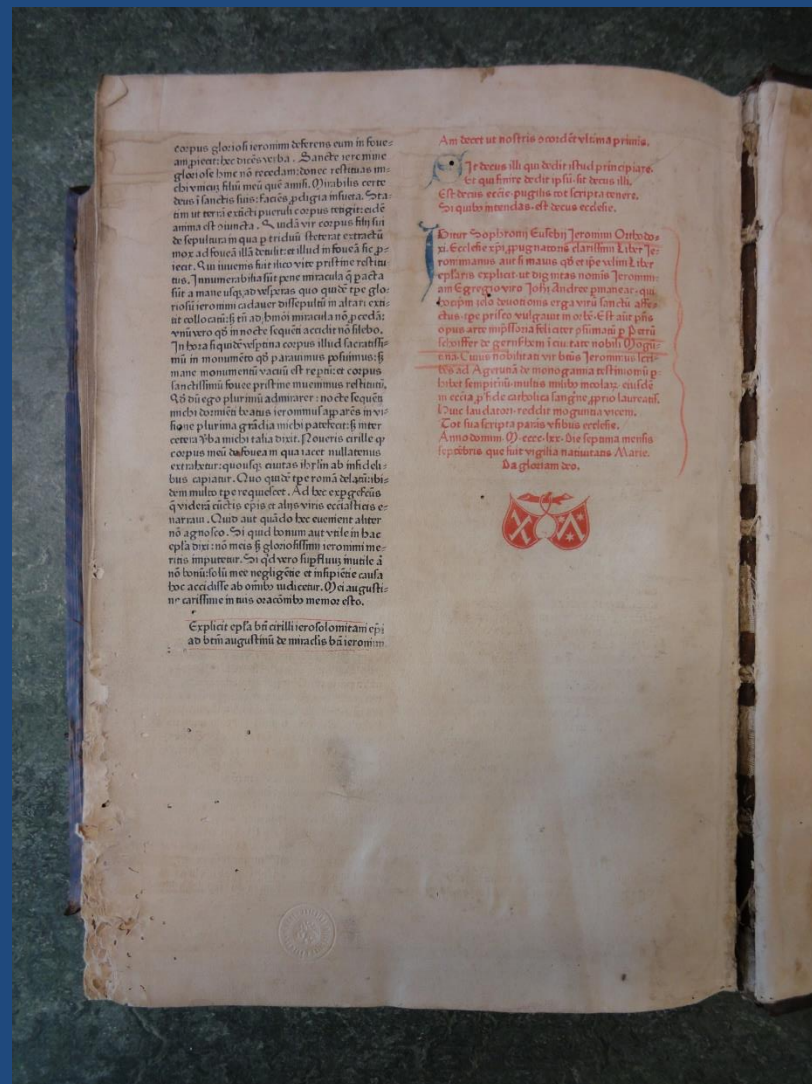
- Vycházel ze zákonitostí tisku z výšky
- Pohyblivé litery (samostatné kovové litery podle jedné matrice – sériově vyráběné)
- Vynález liteřiny, slitiny z níž se písmena odlévala
- Vynález nového typu barvy
- Vynález tiskové formy
- Sestrojení tiskařského lisu

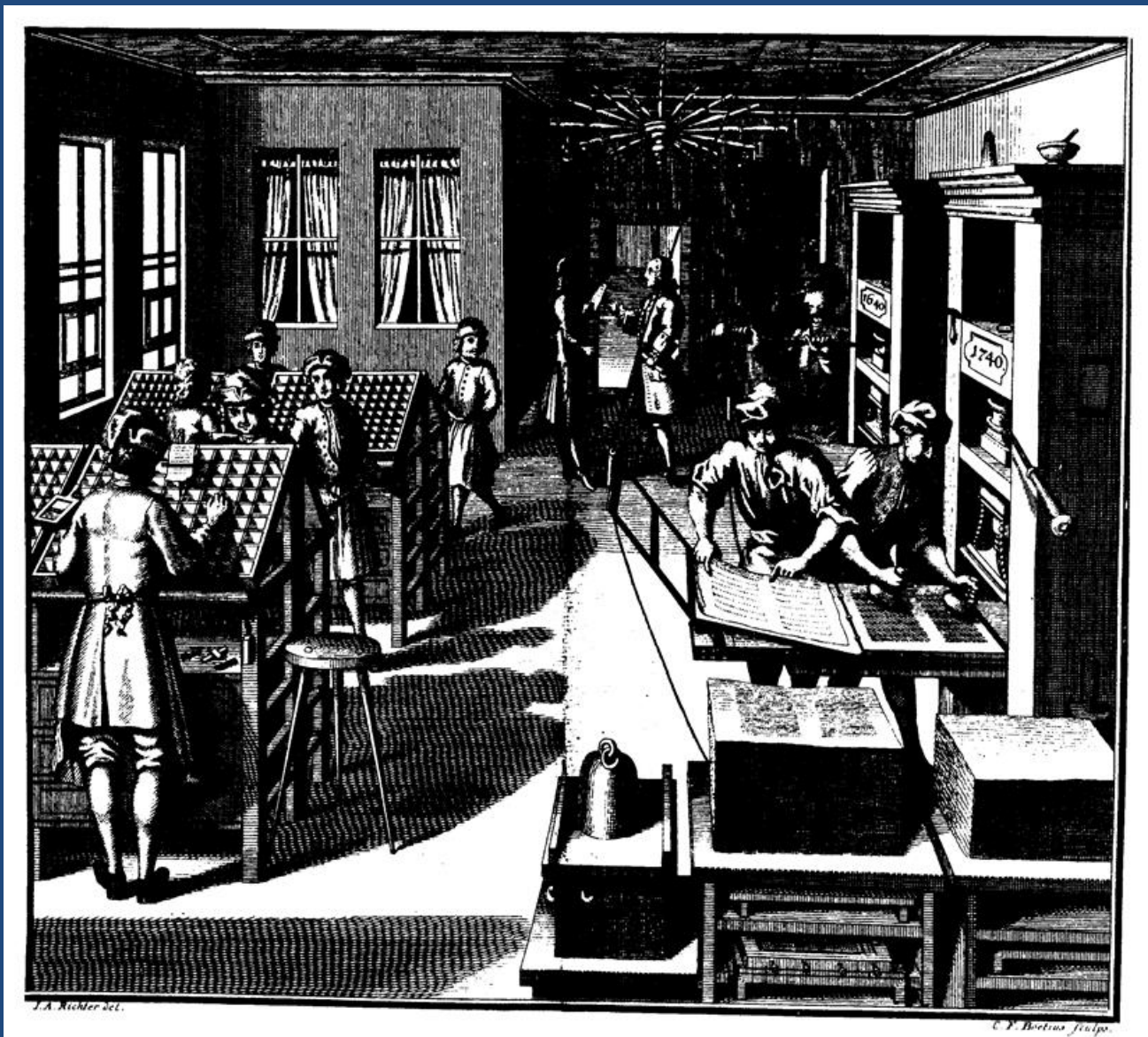
- Princip fungoval beze změn až do 19. století

Johann Gutenberg – 42řádková BIBLE 1454-55

Mohuč - Johann Gutenberg, Johann Fust, Petr Schäffer

Podoba knihtiskáren zůstala prakticky stejná až do 19. století

Šíření knihtisku

- 1447 Německo
- 1465 Itálie
- ca 1468 Švýcarsko
- 1470 Francie
- 1472 Španělsko
- 1473 Belgie, Maďarsko, Nizozemsko, Polsko?
- 1476 (1468?) Čechy
- 1477? Slovensko
- ca 1480 Portugalsko
- 1482 Dánsko, Rakousko
- 1483 Švédsko
- 1486 Morava
- 1491 Chorvatsko ...

- Do roku 1500 existovalo přes 1100 dílen ve více než 250 evropských městech.

Der Buchdrucker.

Ich bin geschicket mit der Press!/
So ich aufftrag den Firmis reß!/
So bald mein Dienr den Bengel zucht!
So ist ein Bogn Papiers gedruckt.
Dadurch kompt manche Kunst an tag!
Die man leichtlich bekommen mag.
Vor zeiten hat man die Bücher gschribn!
Zu Weing die Kunst ward erstlich triebn.
S ij. Der

PRVOTISKY

Tisky vydané do roku 1500

= in cunabulis = v kolébce (v plenkách)

= Wiegendruck

pojem **INKUNÁBULE** poprvé použil münsterský děkan Bernard von Mallinckrodt ve svém traktátu v roce 1639 „De ortu et progressu artis typographiae“

ŠÍŘENÍ KNIHTISKU

- 1500 – v celé Evropě na 252 místech více než 1100 tiskáren
- Do 1500 vydáno ca 27500 titulů
- Itálie 37%, Německo 32%, Francie 19%
- Čechy 39 prvotisků, Morava 26 prvotisků

- 50% teologická literatura, 30% antičtí autoři a renesanční světská literatura, 10% právnické spisy, 10% naučná díla
- Autoři: Donatus, Alexander de Villa Dei, Cicero, Albertus Magnus, Vergilius, Aristoteles, Jacobus de Voragine
- Bible, hodinky, misály, minuce (nástěnný kalendář s vyznačenými dny vhodnými pro pouštění žilou – lat. minutio sanguinis = vypouštění krve)

PRVOTISKY

- Tiskař závislý na individuálních objednávkách
- Tisk = živelný proces omezený max vrchnostenskými privilegii a cenzurou
- Napodobení psané knihy
- Členění textu
- Tiskové písmo vychází z psacího
- Chybí titulní strana (informace v incipitu, explicitu – kolofon)
- Zpočátku anonymní tiskař (signet, místo vydání, rok vydání)
- 60. léta 15. století ilustrace v textu – dřevořezy

Knihťisk v Německu

Německo bylo centrem knihťisku odkud se knihťisk šířil do Evropy

centra: Mohuč, Bamberg, Štrasburk, Kolín nad Rýnem, Frankfurt

Štrasburk – tamní písař a notář Johann Mentelin zde roku 1460 založil tiskárnu, latinská a německá Bible 1466 Německá bible byla první tištěnou biblí v národním jazyce

Bamberg – Heinrich Keffer vytiskl 1458-1460 36-řádkovou bibli, podoba jeho knih ovlivnila české tisky

Albrecht Pfister byl první, kdo tisk opatřil ilustracemi - bajky Ulricha Bonera: Der Edelstein (1461) s 203 dřevorezy

Knihtisk v Itálii

Do **Itálie** zavedl knihtisk roku 1465 Konrád Swendheym a Arnold Pannartz, kteří zřídili tiskárnu v benediktinském klášteře sv. Scholastiky u Subiaca

zdokonalení tiskového písma - antikva

Italští tiskaři (Řím, Benátky) Nicolas Jenson, Lucantonio Giunta, Erhard Ratdolt a Aldus Pius Manutius, Giambattista Bodoni

Knihtisk ve Francii

centra: Paříž, Lyon

1470 Ulrich Gering, tiskárna při Sorboně

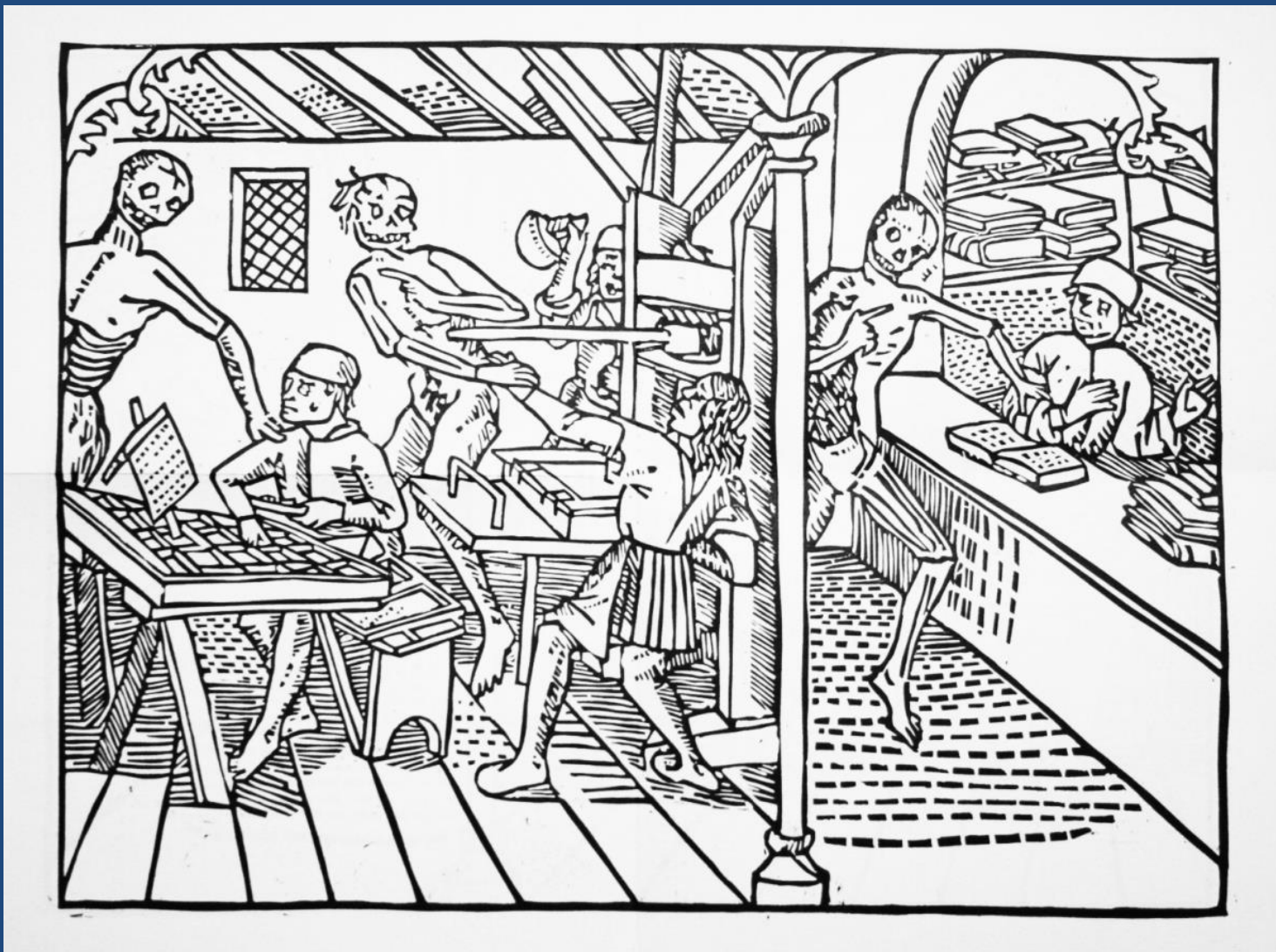
první francouzský tiskař byl Pasquier Bonhomme

1481 tiskl v Paříži Jean Dupré

1485 Guy Marchant

Další tiskaři: Jodocus Badius Ascensius, Henri Etienne, Geoffroy Tory, Fournier, Didotové

Nicolas Jenson (1420-1480) Karel VII. jej údajně poslal do Mohuče, aby se vyškolil v umění knihtisku a zavedl ho ve Francii. Působil v Benátkách, kde vytvořil antikvu.

Mathias Huss: Danse macabre (Lyon 1499) – Tanec smrti - na jednom z dřevořezů se nachází nejstarší vyobrazení tiskárny a knihkupeckého krámu

Knihtisk v Čechách

První český tisk:

Guido de Colonna: Kronika trojanská, Plzeň 1467/1468

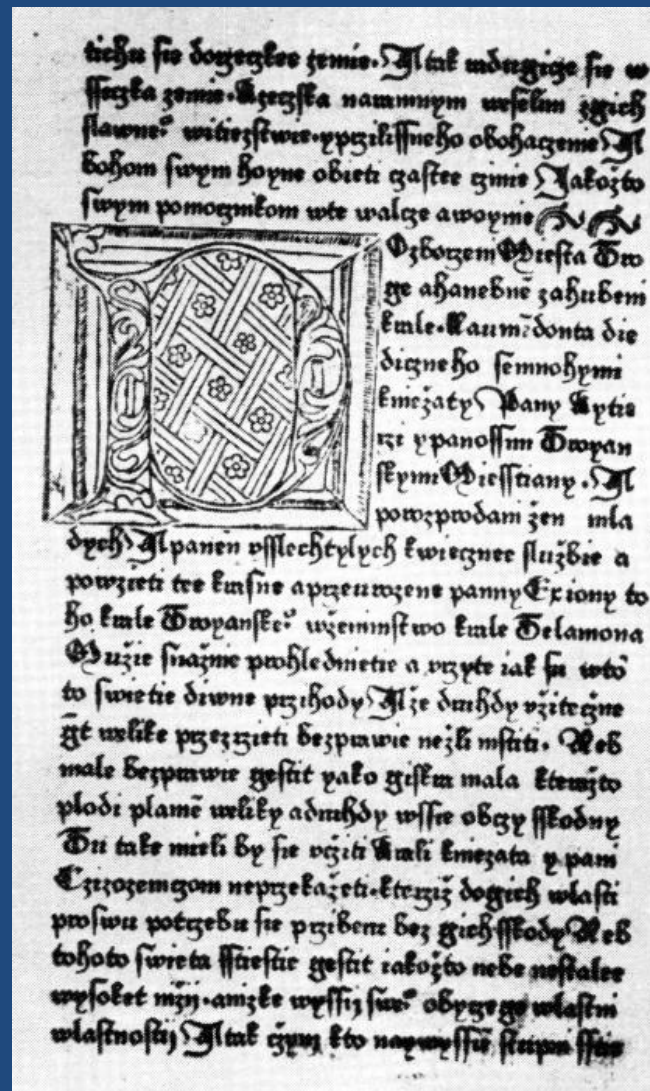
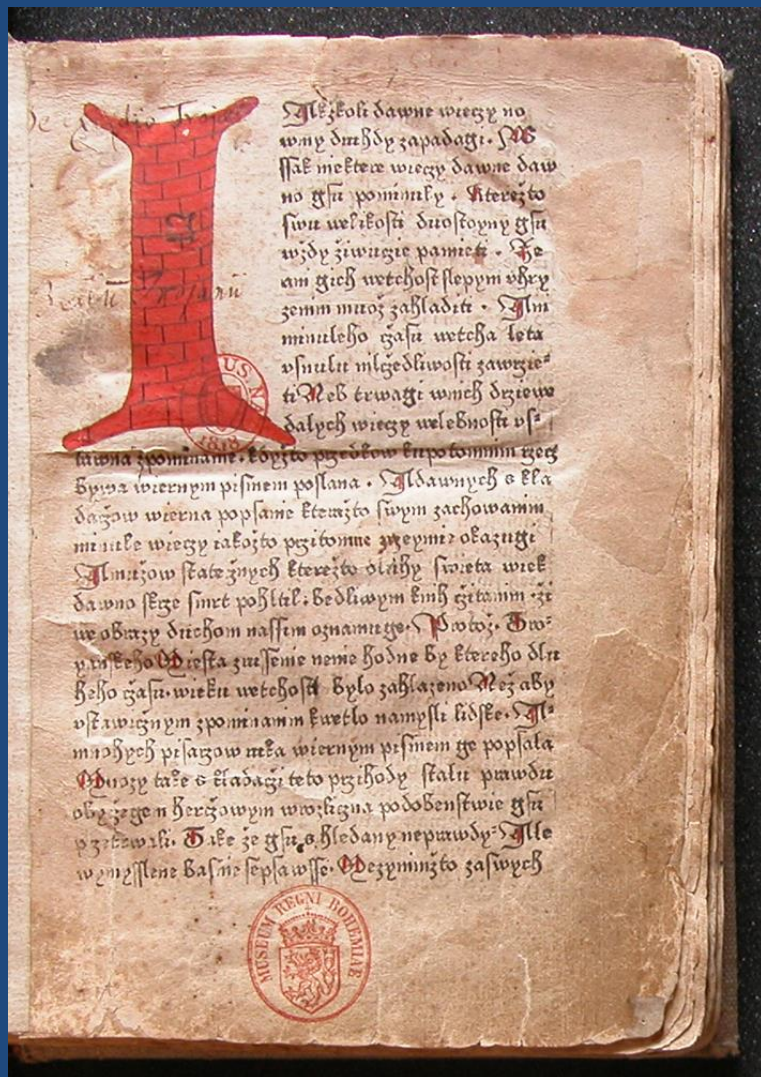
Ze 44 prvotisků vzniklých v Čechách je jen 5 latinských, 39 českých
=> vývoj literatury v národním jazyce. V oblibě jsou řečtí a římské
klasikové, Bible a náboženské texty, praktické příručky

České země byly odbytíštěm německých inkunábulí

zásluhy za rozšíření knihtisku v Čechách: pražské tiskařské dílny,
měšťané, univerzita

Centra: Plzeň, Vimperk, Praha, Kutná Hora, Brno

Guido de Colonna: Kronika trojanská (Historia destructionis Troiae), Plzeň 1467/nebo 1468 – domalovaná a jediná tištěná iniciála

PRVOTISKY

- Tiskař závislý na individuálních objednávkách
- Tisk = živelný proces omezený max vrchnostenskými privilegii a cenzurou
- Napodobení psané knihy
- Členění textu
- Tiskové písmo vychází z psacího
- Chybí titulní strana (informace v incipitu, explicitu – kolofon)
- Zpočátku anonymní tiskař (signet, místo vydání, rok vydání)
- 60. léta 15. století ilustrace v textu – dřevořezy

KOČOVNÍ TISKAŘI

- fenomén 15. a poč. 16. století
- mění místo podle zakázek – poptávka
- mobilní zařízení tiskárny

- **Simon Bevilacqua** (Pavie, Vicenza, Benátky, Lyon)
- **Konrad Baumgarten** (pocházel z Rottenburgu, Gdaňsk, 1500 Olomouc, kde vydává latinské a německé tituly, 1503 Vratislav, Frankfurt nad Odrou)
- **Jan Alacraw** (Vimperk 1484 – tři tisky (dva latinské a česká Minuce na rok) tištěné rotundou, český text s chybami)

Tractatus peroptimus de animabus exutis a corporibus editus
a fratre Jacobo doc. ordinis cartusienfis ertfordie.

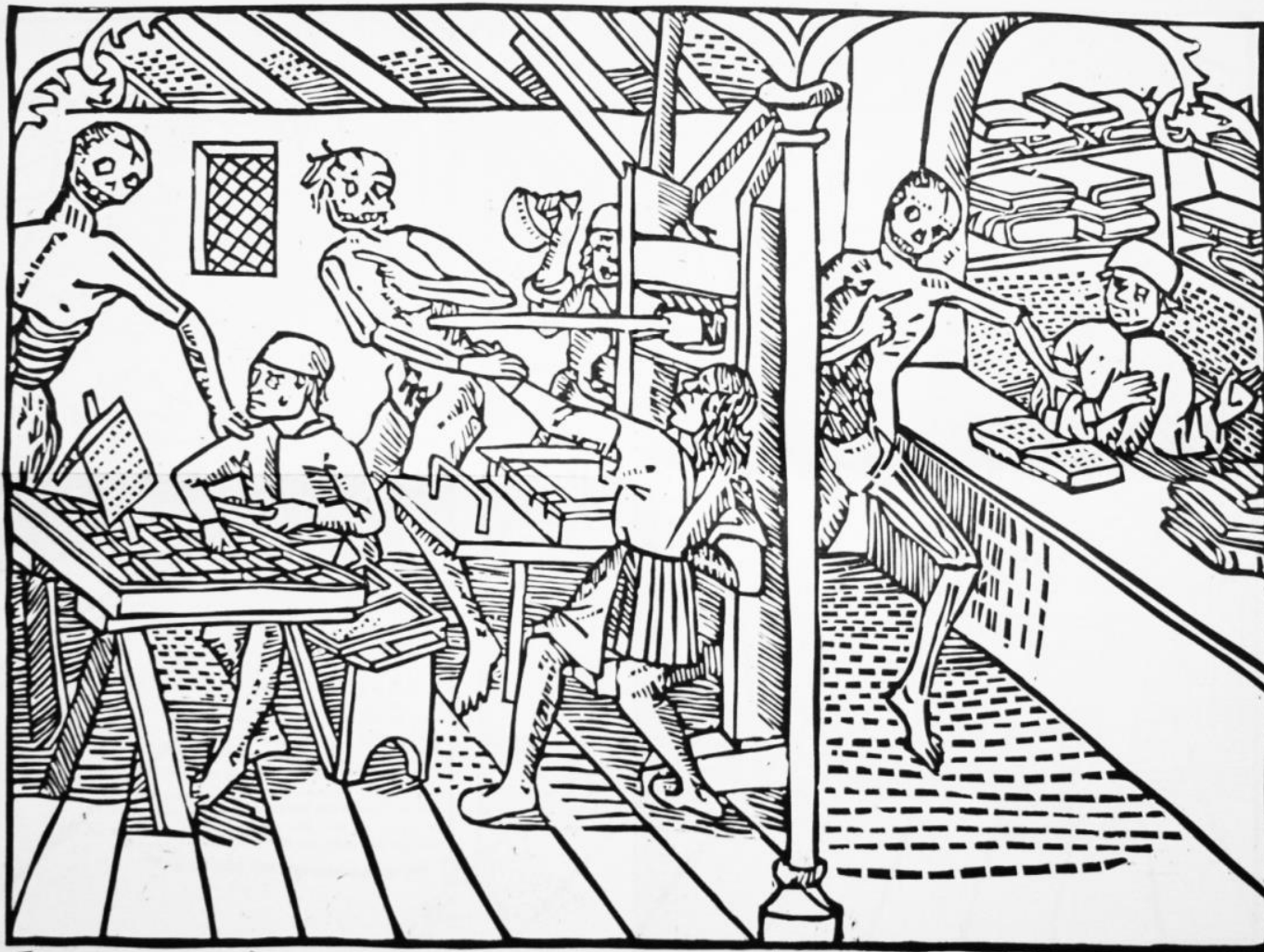
Rogamus vos ne terreamini per spiritum: verba sunt
apostolica ad plebem thessalonicam missa in epistola. 2.
2. c. eandem consolationem ne terrores concuterentur propter
persecutiones arbitrantes, pro tunc quasi instaret dies
inditij prime futuri ut patet ex sequentibus eiusdem. c. pre-
dicens eis prius venturum perditionis filium quem nos antichristum dici-
mus et eius fallaciam in signis meditationibus etc. Que verba non ab-
surde summi preterit ad propositum nostrum. Fateor enim parvitate me-
am sepe veniero a multis pulsata quid opinarer de apparitionibus
quorundam spirituum in quibusdam monasterijs: cimiterijs eccle-
sijs siue domibus qui quicquid non sine molestatione ac turbatione
terribili se ostendat non tamen visibiliter: lapillos ollas siue alias res
proijcientes scilicet subvertentes etc. nec tamen verba eorum audiunt
nec videntur oculis et tamen quocumque hec turbativa exercent ut
etiam habitatores coguntur fugere et habitationes solennes de-
serere non sine magno damno de quo fateor certam habere notici-
am ymmo et compassionem cum eisdem. Et licet orationes facte sunt
et alique ceremonie fuerunt non tamen cessavit illa inquietudo.
Quid igitur de hoc possit tarditas mea in hac obscura mate-
ria opinari putat deus dare dignabitur postceteris non negabo
non prescribens in his certius verius sentientibus profectione
solenni in scholis theologicis fieri consuetam pro me crebrius repeti-
ta semper salva et premissa nec inutile persuaderi mihi video et alii
quid de talibus speculari si tamen veritas in his valeat dinoscatur.
Primo propter turbationem hominum fidelium subveniendum. Cum propter
animarum forte tibi apparentium subventionem ut post pate-
bit. Cum propter fidelium ut emendare vitam suam studeant ammonitio-
nem. Nec enim puto tales apparitiones fieri apud infideles siue

farraceos siue iudeos etc. quia tales cause loci apud eos non
habent. Has causas inter alias non estimo minimas licet apud
infideles alias apparitiones fieri non est impossibile sed demoni-
orum sed non animarum christianarum suffragia poscentium. Deus enim
et natura nihil agunt et permittunt frustra: humiliter igitur aggre-
dior hanc tenebrosam materiam que in scripturis sanctis aut co-
cto non satis est digesta: quantum valeo tamen ad fontem veritatis recursum
habiturus exinde hausturus ut benivolis lectoribus proponam:
veniam petens de inculto stilo et materia forte certificata minus
probabile eam affirmas non ex primis principijs demonstrative deduc-
camus. Nec enim hec materia subiecta est primis principijs facte hu-
manis sed voluntati divine et humano iudicio mimeobnoxia existit.
Occurrunt igitur ad propositum aliqua consideranda.
Primo de egressu animarum humanarum a corporibus
per sententiam mortis. Secundo de recapitulis et locis ad
quos perducunt post egressum et de habitudinibus eorum. Tertio de ap-
paritionibus que fiunt ab aiatibus exutis ad homines viventes. Quarto
de experimentationibus que fiunt et cur veniunt illi spiritus ad homines et quomodo
dispositos expedit illos esse que experi debent illa. Quinto de ceremo-
nijs precedentibus ad istam experientiam. Sexto de interrogatorijs ab aia-
bus faciendis. Septimo quomodo cognosci valeant si vere aut ficte appa-
reant. Octavo quo sint executiones faciende si aliquid desiderat a vi-
ventibus. Et considerandum est aduentus et recessus eorum. Quantum ad
primum sciendum quod ut patet in quorundam revelationibus dolorosissima
est separatio anime a corpore. Nam pena illa excedit omnes sedis penas licet
ab hominibus alijs non sentiantur. Cuius primi ratio est quod natalis appe-
titus anime ad corpus rupit et violatio istius appetitus naturalis
multum est penalis sicut etiam in alterius morte scilicet uxoris aut filiorum
aut amicorum dolor est gravis. Sicut legitur de augustinus cui vi-
su fuit quod in morte sui cari amici medium cordis ablatus fuit. Item
quod anima ante infusionem eius in corpus nullum esse habuit sed in

Tractatus peroptimus de animabus exutis a corporibus ... Pataviensi : [Johann
Alakraw et Benedictum Mayr], 1482

DISTRIBUCE KNIH

- 15. století - **tiskař, nakladatel a knihkupec jsou jedna a táž osoba.**
- Nakladatel a tiskař potřeboval odbyt pro tištěný náklad – hledal pro něho co nejširší oblast.
- Tiskaři měli ve svých službách pevně **placené cestující**, kteří obchodovali s knihami, navštěvovali církevní slavnosti a výroční trhy.
- Vedle cestujících vedli obchod s tisky, zvláště lidovými, také **kramáři.**
- Nakladatelé poskytovali již roku 1498 prodavačům rabat.

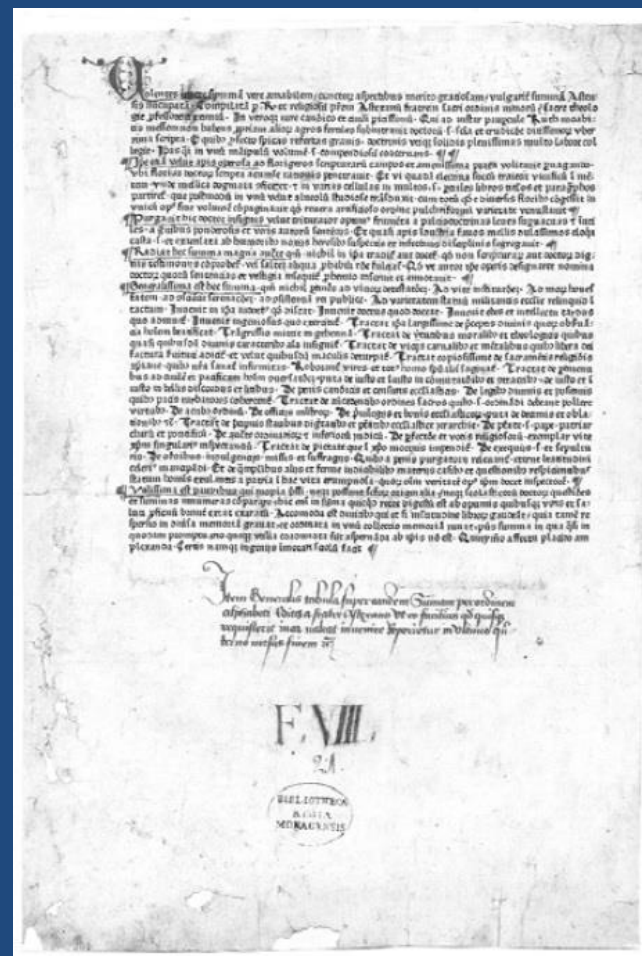

Mathias Huss: Dance macabre (Lyon 1499) – na sérii dřevořezů Tance smrti je zachyceno nejstarší vyobrazení tiskárny a knihkupeckého krámu

Prezentace knih = nakladatelské seznamy a knižní oznámení

- Knihkupci vydávali o prodáváných knihách nejprve psané **seznamy**, později je tiskli.
- Struktura: oslovení klientely a stručná výzva ke koupi („*Ti, kdo mají zájem ... Ti kteří chtějí číst/koupit zajímavé knihy ... , ať přijdou ...*“), kniha/seznam knih, vzorník písma nebo výzdoba, adresát, prodejní místo, prosby
- V prvních tištěných seznamech se veřejnosti sdělovalo, co vyšlo, co vyjde, nabízené spisy se vychvalovaly; bylo v nich ponecháno prázdné místo, aby obchodní cestující mohl vepsat svou adresu v místě, kde obchodoval
- V seznamech také nebývá uvedena cena knih
- Knižní oznámení byla tištěna v plakátové jednostranné formě v latině, němčině, příp. dalších jazycích

- 1447-1450 první rukopisné oznámení **Diebold Lauber**: „*Kdo by rád získal velké anebo malé knihy, světské anebo duchovní, krásně malované, ten je všechny najde u Diebolta Laubera, písaře na hradě Hagenau*“
- 1469 první tištěné knižní oznámení – **Johann Mentelin**: „*Ti kdo chtějí koupit skutečně zajímavou knihu ...*“
- 1470 Petr Schöffer v Mohuči vydal seznam svého nákladu bez udání cen.
- 1470-1471 tištěný seznam knihkupce Heinricha Eggesteina ve Štrasburku.
- 1471 seznam vydává augsburský tiskař Gunther Zeiner a uvádí na něm i místo prodeje – stálé knihkupectvív tiskárně
- 1501 vydal olomoucký knihtiskař Konrad Baumgarten seznam svých knih.

První jednotlivé vydavatelské knižní oznámení: Johann Mentelin, Štrasburk, 1469 – oznámení na dílo Astesana de Asta: *Summa de casibus* (Příručka pro řešení výčitek svědomí)

Prezentace knih = nakladatelské seznamy a knižní oznámení

- Variantou seznamů je propagace jednotlivé knihy s důrazem na její vyhotovení, kvalitní zpracování i zajímavost díla
- Na vydání významné publikace byli čtenáři upozorňováni předem = ohlášení knihy (mohučský Peter Schöffer 1470 oznamuje vydání Listů sv. Hieronyma: „*budou kompletnější, přehlednější, hodnověrnější jak všechny předtím vydané ...*“)
- Knižní oznámení nesloužila jen čtenářům, ale i knihkupcům

PRVOTISKY

AVLI GELII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIJ
CAPITVLA PRIMI LIBRI.

J. 14.

Quali proportione quibusq; collectiōibus Plutarchus ratiocinatū esse Pythagorā philosophū dixerit: de comprehendenda corporis procentate: qua fuit Hercules: cum uita inter homines uiueret.

Caput primum. Plutarchus.

Ab Herode Attico consulari uiro tempestiue deprompta in quendam iactatum & gloriosum adolescentē specie tantū philosophiæ sectatorē: uerba Epicteti stoici: quibus festiuiter a se uero stoico se iunxit uulgus loquacium nebulonum: qui se stoicos nuncuparent.

Caput secundum. Herodes Atticus.

Quod Chilo laeacedemonius consilium anceps pro salute amici cepit. Quodque est circumspecte & anxie considerandum an pro utilitatibus amicorum delinquendum aliquando sit: notataque inibi: & relata: qua Theophrastus: & M. Cicero super ea re scripserunt.

Caput. iii. Chilo praefabilis.

Quam tenuiter curiosque explorauerit Antonius Iulianus in oratiōe .M. Tullii uerba ab eo mutata arguit. Caput. iii. Antonius.

Quod Demosthenes rhetor cultu corporis: atq; uestitu pbris obnoxio: infamiq; mundicia fuit. Quodq; item Hortensius orator ob eiusmodi stundicias: gestumque in agendo histrionicum Dionysiae saltatriculae cognomēto cōpellatus ē. Caput. v. Demosthenē.

Verba ex oratione Metelli Numidici: quam dixit ad populū in celsura: cum eum ad uxores ducendas adhortaretur. eaq; oratio quā ob causam reprehensa: & quo contra modo defensa sit. Caput sextum.

Multis & eruditus.

In hisce uerbis Ciceronis ex oratione quinta in Verrem: hanc sibi rem sperant praesidio futuri: neq; mendum esse: nec uitium. Errareq; istos: qui bonos uiolant libros: & futuram scribunt. Atq; ibi de quodam alio Ciceronis uerbo dictum: quod probe scriptum perperam mutatur. & aspera quaedā de modulis numerisq; orationis: quae Cicero auide sectatus est. Caput septimum. In oratione.

Historia in libris Phocionis philosophi reperta sup Laide meretrice: & Demosthene rhetore. Caput octauū. Phocion.

Qui modus fuerit: quae ordo disciplinae pythagonicae: quāq; temporis imperatum obseruatūq; sit dicendi simul ac tacendi.

Caput nonum. Ordo.

Quibus uerbis cōpellauerit Phauorius philosophus adolescentē uetuste nimis: & praese loquentē. Caput decimū. Phauonius.

Capitulus .i. Tituli .i.

Incipit secunda pars
summe maiore fratris Antonii archiepi flo.
Titulus primus de auaricia
in viuis per plura capitula. Capitulum
primum per modum predicacionis

Multu hominu vsqs quo
grau corde vt quid dili

gunt vanitate & querito medaci p̄sa. **Et** vno
mō pur est si penit & pena vel radie peni. **Et**
fm hac acceptōe auaricia si est aliud q̄ quēdaz
indinatio nature corripe ad bona coru p̄vilia
& mala inordinate appetitō vni apla. **Ad** vni
v. **Ad** vni vni maloz est cupiditas i auaricia.
eo vics q̄ et auaricia frequens ala p̄ca conuē
ad s̄m̄tudinē radie q̄ sicut radie tort arborali
mētū p̄st̄at. sic bō p̄ vniūtas acq̄rit faciliare ad
quod n̄q̄ peccatū dēideratū & p̄p̄trādū. **Et** ve
dicit **Leo** papa. **A**lexiū vel v̄p̄ catholiciū & p̄ci
pue sacerdotē vni sicut n̄llo errore implicari. ita
nulla cupiditate violari opter. **Et** clerici
vel v̄p̄ im̄ p̄licari v̄tinent & i p̄cedim̄ sp̄ialip̄
Et d̄no sumit auaricia seu cupiditas pur & ge
nerale peccatū seu genus ad oē pecc̄. & sic disti
nitur a **Cre** in quadā oīe q̄ auaricia est appetit̄
inordinatus n̄ solū pecunie s̄ s̄c̄e & alim̄tia. **Et**
cum s̄c̄is boni sp̄alia vt cō supra modū amant
p̄ca. **Et** de hac loquit̄ **Aug** cō dicit. q̄ radie oīz
maloz est cupiditas & radie oīz in bonoz est cari
tas. **Et** nisi fuerit vna penitus euulla non p̄t a
lia plantari. **Et** de q̄ radie q̄ quodlibet pec
catū morale est oīa caritate fm̄. **Et** de q̄ quod
liber pecc̄is p̄inet isto mō ad cupiditate. **Et** si ob
tinet q̄ ex hoc sequi vidē q̄ auaricia et superbia
sunt idē. **Nā** superbia dē inordinatus appetit̄ s̄c̄e
alim̄tia & honeste oīz p̄bendit̄ n̄ d̄st̄inone
auaricie vt dicit̄ **Am**. q̄ dicit̄ n̄ sequit̄. s̄ sunt
v̄n̄q̄ d̄icta p̄ca superbia & auaricia enā genera
liter sumpta. **Nā** superbia est iordinatus appetit̄
ca sciam̄ potētiā pecunie. & alia quo ad ceterū
am̄ quā quē p̄sequit̄ ex illis. **Et** auaricia est
ordinatus appetit̄ circa p̄dica oīo ad s̄st̄itū
am̄ que inter d̄ in illi in acq̄redō vel retinēdo
īpa sp̄alia. **Differt** enā in hoc q̄ superbia respicit
p̄m̄ ex p̄e auaricia a deo. **Et** p̄cepto superbi recu
sar subq̄. **A**uaricia vero respicit p̄m̄ ex p̄e cō
uersio ad bonū mirabile q̄ pecuniā. **In** d̄cti
nate diligit̄. **Et** cō mō sumit auaricia pur & spe
ciale p̄m̄ d̄st̄inctū a ceteris. **Et** sic distiū au
aricia q̄ est inordinatus amor vel appetit̄ pecunie

sumit enā & dicit miserā. **S**ilq̄ totū dē. **Et** dicit
dō q̄ cō auaricia sit inmoderatus amor bēdi
b̄ inmoderata p̄c̄ esse t̄p̄t̄ fm̄. **Dea**. **Tho**. q̄ q̄
c̄ra. **Et** n̄. **Ad** vni in aduēte. **Et** d̄o in p̄cepto
A. **Et** in acq̄sitiōe. **Et** fm̄ t̄ra enī nos se
monere auaricia in genere. **Et** q̄m̄ ad p̄m̄ v̄
leḡ te n̄ma affectō ad res sp̄ales b̄ replendit̄ i
d̄cto d̄ s̄u. **S**ilq̄ dō. **A**l̄ria p̄r notari te auari
cia. **Et** d̄mo et̄ mali quidditate v̄b̄. vt quid
v̄b̄. vanitatem & queritis men. **Et** d̄o c̄ p̄
cari ponderofitate s̄m̄. **Et** d̄o c̄ p̄
affectu in d̄. v̄. & queritis mendacium.

Quatu ad primu .s. i.

Et cōm q̄ auaricia vel cupiditas sumit̄ simple
Et nō mō pur est si penit & pena vel radie peni. **Et**
fm hac acceptōe auaricia si est aliud q̄ quēdaz
indinatio nature corripe ad bona coru p̄vilia
& mala inordinate appetitō vni apla. **Ad** vni
v. **Ad** vni vni maloz est cupiditas i auaricia.
eo vics q̄ et auaricia frequens ala p̄ca conuē
ad s̄m̄tudinē radie q̄ sicut radie tort arborali
mētū p̄st̄at. sic bō p̄ vniūtas acq̄rit faciliare ad
quod n̄q̄ peccatū dēideratū & p̄p̄trādū. **Et** ve
dicit **Leo** papa. **A**lexiū vel v̄p̄ catholiciū & p̄ci
pue sacerdotē vni sicut n̄llo errore implicari. ita
nulla cupiditate violari opter. **Et** clerici
vel v̄p̄ im̄ p̄licari v̄tinent & i p̄cedim̄ sp̄ialip̄
Et d̄no sumit auaricia seu cupiditas pur & ge
nerale peccatū seu genus ad oē pecc̄. & sic disti
nitur a **Cre** in quadā oīe q̄ auaricia est appetit̄
inordinatus n̄ solū pecunie s̄ s̄c̄e & alim̄tia. **Et**
cum s̄c̄is boni sp̄alia vt cō supra modū amant
p̄ca. **Et** de hac loquit̄ **Aug** cō dicit. q̄ radie oīz
maloz est cupiditas & radie oīz in bonoz est cari
tas. **Et** nisi fuerit vna penitus euulla non p̄t a
lia plantari. **Et** de q̄ radie q̄ quodlibet pec
catū morale est oīa caritate fm̄. **Et** de q̄ quod
liber pecc̄is p̄inet isto mō ad cupiditate. **Et** si ob
tinet q̄ ex hoc sequi vidē q̄ auaricia et superbia
sunt idē. **Nā** superbia dē inordinatus appetit̄ s̄c̄e
alim̄tia & honeste oīz p̄bendit̄ n̄ d̄st̄inone
auaricie vt dicit̄ **Am**. q̄ dicit̄ n̄ sequit̄. s̄ sunt
v̄n̄q̄ d̄icta p̄ca superbia & auaricia enā genera
liter sumpta. **Nā** superbia est iordinatus appetit̄
ca sciam̄ potētiā pecunie. & alia quo ad ceterū
am̄ quā quē p̄sequit̄ ex illis. **Et** auaricia est
ordinatus appetit̄ circa p̄dica oīo ad s̄st̄itū
am̄ que inter d̄ in illi in acq̄redō vel retinēdo
īpa sp̄alia. **Differt** enā in hoc q̄ superbia respicit
p̄m̄ ex p̄e auaricia a deo. **Et** p̄cepto superbi recu
sar subq̄. **A**uaricia vero respicit p̄m̄ ex p̄e cō
uersio ad bonū mirabile q̄ pecuniā. **In** d̄cti
nate diligit̄. **Et** cō mō sumit auaricia pur & spe
ciale p̄m̄ d̄st̄inctū a ceteris. **Et** sic distiū au
aricia q̄ est inordinatus amor vel appetit̄ pecunie

Cui significatione contrarium est: quod itidem a veteribus dictum est. Deq; & præterea pro alio quoq; aduerbio dicitur: id est: statim. Quod i his Virgilii uerbis eximiamur: obscure & insequenter particula ista posita. Est autem: Sic omnia fians. In prius ruere: ac retro sub lapsa referri. Non aliter: q̄ qui aduerso uix flumine lembum Remigis subigit: si brachia forte remisit: Atq; illum in præceps pronò rapit alueus amni.

AVLI GELII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIJ LIBER DECIMVS:

ITALIA

TImax in historis: quas oratione græca de rebus populi româ composuit: & M. Varro i antiquitatibus resq; humanarum: terram italicam de græco uocabulo scripsit: quoniã boues græca ueteri lingua: itaλol: id ē uituli uocitati sūt: quorum i italia magna copia fuit. buccatq; in ea terra gigni: pascaq; solita sint cōplurima. Coniectare autem ob eandem causam possumus: q; italia tūc esset armentosissima. Multamq; qua appellatur suprema: institutam in singulos dies: duarum ouium: uiginti bouum: pro copia salicet bouū: proq; ouium penuria. Sed cum eiuſmodi multæ pecoris: armentiq; à magistratibus dicta erat: adgebant boues ouesq; alias precii parui: alias maioris. eaq; res faciebat inæqualem multæ partitionem. Itarco postea lege æterna constituti sunt in oues singulas aris deni: in boues aris centeni. Minima autem multæ est ouis unius. Suprema multæ est eius numeri: cuius dixius: ultra quem multam dicere in dies singulos ius non est. & propterea suprema appellatur: id est summa & maxima. Quãdo igitur nūc quoq; à magistratibus populi romani more maior multæ dicitur: uel minima uel suprema obseruari solet: ut oues genere unili appellēt. atq; ita. M. Varro uerba hæc legitia: qbus mima multæ diceretur: cōcepit. M. Terentio: quando citatus: neq; respondit: neq; excusatus est: ego ei unum ouē multam dico. ac nisi eo genere diceretur: negauerunt iustam uideri multā. Vocabulum autem ipsum multæ: idem. M. Varro in undeuicesimo: rerum humanarum: nō latinum: sed fabinū esse dicit. Idq; ad suam memoriã mansisse ait in lingua sãnitū: qui sūt a fabris orti. Sed turba grãmaticorū nouicia ea κατὰ τὴν ἰσχυρίαν: id est per contrariam dictionem: ut quadam alia: ita hoc quoq; dici tradiderit. Quū autē usus: & mos sermonū is sit: ut ita & nūc loquamur: ut pleriq; ueterū locuti sunt: multam dixit. & multæ dicta est. Non

Multæ suprema

Multæ minima

esse abre putari notareq; M. Cato aliter dixit. nam i quarto originum uerba hæc sūt. Imperator noster: si quis extra ordinem depugnati iuit: et multam facit. Potest autem uideri cōsulta elegantia uisasse uerbum: cum in castris: & in exercitu multa fieret: nō in comito: nec ad populum diceretur.

Quod elegantia apud antiquiores: non de amœniore ingenio: sed de maiore cultu: atq; uictu dicebat: quod in uitio ponebat. Caput. ii. Elegans hō non dicebatur cum laude: sed id fere uerbum ad statē M. Catonis uiti non laudis fuit. Est namq; hoc animaduertete: cum in quibusdam aliis: cum in libro Catonis: qui inscriptus ē: carmen de moribus. ex quo libro uerba hæc sunt. Auantiã omnia uita habere putabant: sumptuosus: cupidus: elegans: uitiosus: uirtus q̄ habebatur: is laudabatur. Ex quibus uerbis apparet: elegantem dictum antiquitus: non ab ingenii elegantia: sed qui nimis lato: menoq; cultu: uictuq; esset. Postea elegans reprehendi quidē desuit: sed laude nulla dignabatur: nisi cuius elegantia erat moderatissima. Sic. M. Tullius. L. Crassus: & Q. Scauolæ: non metam elegantiam: sed multa patimonia mixtam laudi dedit. Crassus inq̄t erat paucissimus elegantium. Scauola partem elegantissimus. Præterea ex eodem libro Catonis: hæc etiam spatium: & interese commemorimus. Vestiri inquit in foro honeste: mos erat. dōi quod satis erat. equos canisq; coquos emebat. Poetica artis honos nō erat. Si quis in ea re studebat: aut sese ad conuiuia applicabat: grassator uocabatur. Illa quoq; ex eodem libro præclaræ ueritatē sententia est. Nam uita inquit humana prope uti ferrum ē. Ferrum si exerceas conuertitur: si non exerceas: tamen rubigo interficit. Item homines exerceo uideamus conteri: Si nihil exerceas: inertia: atq; topedo plus detrimenti facit: q̄ exercitatio.

Qualis quãtaq; sit: pro particula uarietas. deq; exemplis eius uarietas. Caput. iii.

Quãdo ab arbitris: negociisq; ocium est: & motandi corporis grã: aut spatium: aut uectamur: quætere nonniūq; apud memetip̄sū soleo res eiuſmodi: paruas quidem: minutasq;: & hominibus non bene eruditus aspernabile: sed ad ueterum scripta penitus noscenda: & ad scientiã linguæ latinæ: cum primis necessarias. uelut est: quod forte nup in prenestio recessu uespertina ambulatione: solus ambulans cōsiderabã: Qualis: quantaq; esset particularum quãtidam i oratione latina uarietas: quod genus est: præpositio pro. Aliter enim dici uidebam potest: ut si pro collegio decreuisset. Aliter quempiam testem introductum. p̄ testimonio dixisset. Aliter. M. Catonem in originum. iiii. Præliū factum depugnatiq; pro castris scripsisset. Et item in. v. Verbes: in sila: q; omnis

Elegans homo

Pro

hoc saltem fieri : aut dari oportere : tanq̄ salutem postremo petentes : quam & imperari certe : & optineri sit æquissimum. Sed hoc itidem nõ illepide quidem fictum : nimis tamen esse videtur commenticiũ. Celsus mus igitur amplius quaerendum.

Quod Sisenna in libris historiarũ aduerbiũ huiusmodi sæpenuer- to usus est : celatum : uelatum : saluatium. Caput. xy.

QVim lecturarem historiam Sisennæ assidue huiusmodi figuræ aduerbia in oratione eius animaduertimus : cuiusmodi sunt hæc : cursum : properatam : celatum : uelatum : saluatium. Ex quibus duo prima : quæ sunt notiora exemplis non indigebant. Reliqua in historiis sexto sic scripta sunt. Quammaxime celatum poterat in insidiis suos dispoit. Item alio in loco. Nos una æstate in asia : & græcia litteris gesta : iccirco continentia mandauimus : ne uelatum : aut saluatium scribendo : lecto- rum animos impediremus.

AVLI GELII NOCTIVM ATTICARVM COMMENTARIJ LIBER DVODECIMVS.

Natura

MCicero in primo antonianarum ita scriptum reliquit : Hic igitur ut sequeretur : properatui : quæ præsentis non sunt secuti. Non ut proficerem aliquid : nec enim spe- rabam id : nec præstare poteram : sed ut siquid mihi humanitus accidisset : multa autem impedere uideat : præter naturam etiam : præterque fatum : huius diei uo- cem : testem resp. relinquerem : meæ perpetuæ erga se uoluntatis. Præter naturam igitur : præterque fatum. An utrumque idem ualere uoluerit : Fatum : atque natu- ram : & duas res : ἀρῆνός ὑποκειμένουσ τε πορομένην. καὶ φύσιν : id est pro uno subiecto : fatum : & naturam posuerit : An uero diuisent : sepa- rantque : ut alios casus natura ferre uideatur : alios fatum : considerandum equidem puto. Atque id maxime requirendum : quæ ratione dixerit : accidere multa humanitus posse præter fatum : quando sic ratio : & ordo : & insu- perabilis quædam necessitas : fati constituit : ut omnia intra fatum claudenda sint : nisi illud sane Homeri secutus est.

ἡνὶ καὶ ὑπερ ὑπὲρ τὸν βίον διδοσὶ ἐισαφίκα. Id est : Ne ue obstante domum fato penetrabis æuerm. Nihil autem dubium est : quin uolentiam : & inopinatam mortem si- gnificauerit : quæ quidem potest recte uideri accidere : præter naturam. Sed cur id quoque genus mortis extra fatum posuerit : neque operis huius est explorare : neque temporis. Illud tamen non prætermittendum est : quod Virgilius quoque id ipsum quod Cicero de fato opinatus est : cum hoc in

quarto libro dixit de Elyssa : quæ mortem per uinum potita est. Nam quia nec fato : merita nec morte peribat.

Tanq̄ in faciêdo sine uitæ : quæ uolenta sunt : non uideantur e fato uelre. Tanq̄ in faciêdo sine uitæ : quæ uolenta sunt : non uideantur e fato uelre. Demosthenis autem uiri prudentia pan : atque facundia præditi uerba idem fere significauit : de natura : atque fato. M. Cicero secutus uidetur. Ita. n. semper est iorê illa egregia : cui titulus est ἡσπερ ἐφάσθη : id est pro corona. ὁ δὲ τὸν ἀνόματον. ὁ δὲ τὸν ἀνόματον περιπέσει. ὁ δὲ καὶ τὴν πατριδὶ ὑπερ τοῦ ἀνὸς τὸν ἐπὶ δὲ τὸν ἀνόματον ἀποσπῆσθαι τὸν πῆρ ἡσπερ ἐφάσθη. Id est : Nã qui parentibus tantum se natum putat : fatalem : atque spontis suæ mortem manet. Qui uero etiam patriæ : ob id : ne in seruitutem redactam illam uideat : occubere præoptabit. Quod Cicero fatum : atque naturam uideat dixit : fecit multo ante Demosthenes τὴν ὑπερ ἡσπερ ἐφάσθη καὶ τὸν ἀνόματον ἡσπερ ἐφάσθη : id est fatalem : & spontis suæ mortem appellauit ἀνόματος : id est suæ spontis enim. ὁ δὲ τὸν ἀνόματος : id est excessus : quasi naturalis : & fa- talis : nulla extrinsecus ut coactus uent.

Fatum

BS

Super poetarum Pacuui : & Accii colloquio familiarum in oppido ta- renthino. Caput secundum.

QVibus ocium & studium fuit : uitæ atque ætates doctorum : hominum quaerere : & memoriæ tradere. M. Pacuui : & L. Accii tragici poetæ : historiam scripserunt huiusmodi : Cui Pacuui inquit : gradum tam ætate : & diutino corporis morbo affectus : tarentum ex urbe roma concessisset : Accius tunc haud paruo iunior : proficiscens in asiam : cū in oppidum uenisset : diuertit ad Pacuui : comiterque : iuitatus : plusculisq̄ ab eo diebus retentus : tragædiam suam : cui Atreus nomen est : desiderari legit. Tū Pacuui dixisse ait : sonora quædam esse quæ scripserit : & gradiam. Sed uideri ea tamē sibi duriora paulū : & acerbiora. Ita est inquit Accius : uti dios. Neque id sane me penitet. Meliora. n. fore spero : quæ deinceps scribam. Nam quod in pomis est : ut idem inquit esse ait in ingenis : quæ dura & acerbata nascuntur : post huius mita & iucunda. Sed quæ gignit statim uera : & mollia : atque a principio sunt uiuida : non matura mox fiunt : sed putria. Relinquendum igitur uisum est ingenio : quod dies : atque ætas mitificet.

An uocabula hæc : necessitudo : & necessitas : differenti significatione sint. Caput tertium.

Risu prorsus : atque ludo res digna est : cum plerique grammaticorum asseruerant : necessitudinē : & necessitatē : mutare longe differere. Ideo quæ necessitas sit uis quæpiam premens : & cogens. Necessitudo autē dicitur uis quoddam : & uinculum religiose coniunctionis. Idque unum solitarium significet. Sicut autem nihil quicquam interest : suauitudo dicitur

Necessitudo
Necessitas

70. léta 15. století – EMANCIPACE PSANÉ KNIHY

- snižování ligatur
- odpadají rukodělné zásahy
- propojení sazby s iniciálou, dekorem, ilustrací
- zavedení titulní strany
- kustody
- knižní formáty

Boetius de Philosophico consolatu

huc de consolatioe philosophice cum suis
gurgis ornatissimis nouit expolite

72

Libri primi

¶ Quid tantum. He philosophia exclamat con- tra tyrannos...

¶ Quid tantum miseris feuos tyrannos

Miranant sine vinibus furentes

Ne spes aliquid nec extimelas

Exarmaueris impotentis iram

At quisquis trepidus pauca vel optat

¶ Quod non sit stabilis suiq; iuris

Abiecit clipeum: locoq; motus

Necit qua valeat trahi catenam,

g Tyrannos, Tyrannus quodam diceba- tur quidam rex fortis & dicebatur a tyro...

tuo: cum magna fiducia viues intrepidus & alacer, magis animi est non facillares...

i Abiecit clipeum? Clipeus hic sumitur pro ratione hominis...

(Ordo est) Quid miseri tantum mirantur feuos tyrannos...

Hic incipit Prosa quarta primi libri In qua philo- sophia primo inquit Boetii super attentam...

Prosa Quarta

¶ Es ne alius ad lyra? Proterbum erat apud grecos...

¶ Es ne alius ad lyram? Quid fles, quid lacrimis manas? Confiteare mihi, & ne occul-

tes mala tua. Si operam medicantis expectas oportet ut vulnus detegas tuum.

Tum ego collecto in vires animo, An ne ad huc eget ammonitione; nec per se satis emi-

net fortune in nos se uicinis asperitas, Nihil ne te ipsa loci facies mouet. Heccene est bib-

liotheca qua certissima tibi sedē nris in larib? ipsa delegeras: in qua mecum sepe residens de-

humanarū diuinarūq; rerum sciencia disser- bas: Talis habitus talisq; vultus erat: cum tecum nature secreta rimarer: cum siderum vias radio describeres: cum mores nostros:

autē, Quarta tibi. A- vero h. Adhuc diuidi- tur primo facit quod dicitur est...

Bibliotheca

Es ne alius ad lyram? Quid fles, quid lacrimis manas?

tes mala tua. Si operam medicantis expectas oportet ut vulnus detegas tuum.

Tum ego collecto in vires animo, An ne ad huc eget ammonitione;

net fortune in nos se uicinis asperitas, Nihil ne te ipsa loci facies mouet.

liotheca qua certissima tibi sedē nris in larib? ipsa delegeras:

humanarū diuinarūq; rerum sciencia disser- bas: Talis habitus talisq; vultus erat:

tecum nature secreta rimarer: cum siderum vias radio describeres:

¶ Es ne alius ad lyra? Proterbum erat apud grecos...

¶ Es ne alius ad lyram? Quid fles, quid lacrimis manas?

tes mala tua. Si operam medicantis expectas oportet ut vulnus detegas tuum.

Tum ego collecto in vires animo, An ne ad huc eget ammonitione;

net fortune in nos se uicinis asperitas, Nihil ne te ipsa loci facies mouet.

liotheca qua certissima tibi sedē nris in larib? ipsa delegeras:

humanarū diuinarūq; rerum sciencia disser- bas: Talis habitus talisq; vultus erat:

tecum nature secreta rimarer: cum siderum vias radio describeres:

De his quae dicitur in libro de vi- turibus cardinalibus, Magnanimas si inlit animo

a Tunc (Alii habent nunc.) Sed sic stare no potest: quia in modum doctoris sancti expostio edicit: con- tinent enim exponendo hoc metrum ad superiorem profam modo tunc continuaturum est. Dicitur. Cum philosophia sic afficit oculos fugatis tenebris ignora-

Tertium metrum

Vinc me discussa liquerunt nocte tenebre

reduci vigor intelli- genit. Hoc patet ex li- bro de poemo Aristo- telis. Similiter per Me- trisam dicitur. Ars ho- minem format nec su- mit esse malum.

Quatuor sunt venti principales qui flant a quatuor partibus mundi scilicet ab oriente, occidentem, septentrionem & meridie, quos qui- libet habet duos col- laterales. & sic funt duodecim venti qui videntur in his versibus.

Luminibus qz prior redijt vigor

Ut cum precipiti glomerantur sidera Choro

Nimbosisqz polus stetit ymbribus

Sol latet, ac nodum celo venientibus astris

Desuper in terram nox funditur

Hanc h Trahio boreas emissus ab antro

Verberet, & clausum referet diem

Emicat & subito vibratur lumine phœbus

Mirantes oculos radijs ferit,

Et dicitur Boetius hic in nimbosis ymbribus. Nō qz stetit quia motus eius nō nobis nō apparet. Moti em celi non peropimus nisi per motū alicuius stelle, cui aut celum dei cooperit. nubibus obscuris nulla videri potest.

Ymbribus nimbosis, fm Huguitonem Nimbis est nubium densitas ex intempestate orta. Vñ Vergi-

gilius. Heus quia nam tanti cinerunt cœtera nimis. Et dicit Boetius hic in nimbosis ymbribus. Nō qz stetit quia motus eius nō nobis nō apparet. Moti em celi non peropimus nisi per motū alicuius stelle, cui aut celum dei cooperit. nubibus obscuris nulla videri potest.

Boreas. Boreas dicitur flare a Trahio antro quia flare regio Tracia est: caurovia de cuius ca-

uermis exit ventus ge- neratus ex vaporibus sicis generatis in ter- ra, ex hinc eo flante nō fuit pluuies. (Ordo sic fundus est.) Tunc tendere liquerunt me discussa nocte prior vigor redijt luminibus vt sol latet cum sidera glomerantur precipiti coroz polus stetit nimbosis ymbribus: ac nox funditur desuper per nodum astris venientibus in terra.

Si boreas emissus ab antro verberet hanc & referet clausum diē & phœbus emicat & vibratur sent oculos radijs mirantes subitolumine. (Tranlatio.) Postqz philo- sophia terret oculos Boetij: & eosdem a seua lacrimarum cō- peticurante ipse reliquus fuit p̄fuso iugo. N. vnde oculi ipsius Boetij vtratio & intellectus obscuratus tenebris ignorantie cuiusqz temporalibus ad hœret prope am- missionem terti temporalium diuersis su- it passionibus subiectus. S; philosophia

oculorum suorum caliginem abiecit cum ipsium in- tellectum illuminavit tenebris ignorantie fugandos & lumine spirituali: vtpura scœntia illuminando.

Sequitur prosa tertia,

Hic incipit Tertia prosa primi libri In qua Boetius ostendit quomodo philosophiam agnouerit. Et diuiditur: quia primo ostendit quō philosophiam cognouit & qualiter deperit: quia secundo ostendit quomodo philosophia sibi respondit, secundo philosophia probat perfectionem sapientie a vulgaribus non esse nouam, secundo aibi Nonne apud veteres,

a Nihil Coparatio translatio si ue similitudo nec sumit a statu veni- pura bore. qz niam sicut nubes dissoluitur per flatum bore: sic Boetij tribulatio- nes fuerit amore per consolatione Philosophie.

nimū dura: sicut decrepitus. Sed gas temperata: qualis est adole- scentia: que facili ter intelligit & in relecta memorie comendat. f. Lanibus. Per- lanes intelligitur diuersi scē: phi- losophia: sicut Aristotelis. Plato nis. quibus Boetij- tus ab adolectio- tra fuit obseruata. Et dicit Hugui- tio qz obseruari- idem est qz cōuer- sari.

Non aliter tristitie nebulis dis- solutis hauri cœlum: & ad cognoscendam me- dicantis faciem mentem recepi, itaqz vbi in- eam deduxi oculos intuitumqz defixi: respicio nutrimentum meum: cuius ab adolecentia lanibus obseruatus fueram philosophiam.

Prosa Tertia

Aud aliter tristitie nebulis dis- solutis hauri cœlum: & ad cognoscendam me- dicantis faciem mentem recepi, itaqz vbi in- eam deduxi oculos intuitumqz defixi: respicio nutrimentum meum: cuius ab adolecentia lanibus obseruatus fueram philosophiam.

Tempus oportum ad philosophandum est tempus adolecentie: quod inuenit Boetius. Cuius lanibus ab adolecentia fuerat obseruatus. Nam verus hominis assimilatur cere qz in nimis est molli: vñ dura nimis: for- mam signi nō recipit. Sic filius etas nimis tenera sicut infantia: nō recipit doctrinam philosophie, nec etas

Omnia magistra virtutum. Philo- sophia dicitur omnium virtutum magistra. quia omnes virtutes morales docet: vt pa- ter ex Ethicis. Et dico morales propter vti- tutes theologicas. qz sunt fides spes. & ca- ritas. h. Suppono cardine delapsa. Philosophia dicitur delapsa a sur- peno cardine. quia omnis philosophia a domino deo est. Nam sicut funditur in pro- logo libri de regimine principum. Deus est qui diuitias sue sapie- ntie in animabus. id est in studentibus tribuit. gratiam cognoscendi cui nihil est difficile: & sine quo nihil est possibile possideri. f. Fallis criminibus agens. Postea lactus parit qz Boetius fal- se criminabatur de lit- teris compositis: et de- latos. & illud quod facebat sapientia: di- cebat facere arte ma- gica. Ideo dicit ad phi- losophiam. Nunquid venisti vt tu mecum rea falsis criminibus ageris. Nota qz Phi- losophia tangit mes- ranos. propter quos nō debuit derelinque-

quit illa alumne te desererem: nec lacrimam

15./16. století

- V roce 1480 vyšlo 8000 knih v průměrném nákladu ca 200 kusů. Knihy se hromadily ve skladech, nenacházely kupce a tiskárny končily úpadkem
- Čas knihy jako přepychového předmětu skončil a z knihy se stal užitkový předmět
- V 16. století se zvyšuje nabídka knih na trhu, ale i poptávka po knihách
- Knihtisk ztrácel individuální umělecký charakter a do poloviny 16. století se transformoval na principech kolektivní práce
- Od 16. století platilo, že vznik tiskárny zakládalo privilegium panovníka, od 18. století koncese udělovaná nejvyšším státním orgánem (gubernium)

- **Renesanční kniha definitivně opouští od nápodoby rukopisů. Písmo nekopíruje kaligrafické předlohy, je konstruováno v souladu s možnostmi výroby kovové litery**